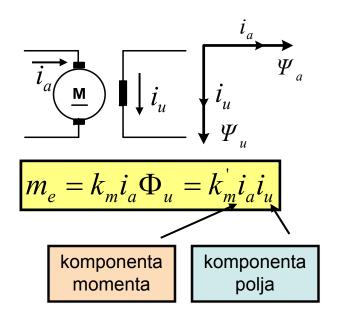
- SKALARNO upravljanje je zasnovano na statičkom modelu (stacionarno stanje). Prijelazne pojave nisu uključene u postojeći model, pa se u prijelaznim (dinamičkim) stanjima ne može dobiti u potpunosti konstantan tok, a s njim i moment stroja
- Za ostvarenje boljih dinamičkih karakteristika koje se traže za zahtjevnije servo-primjene, koriste se druge metode upravljanja temeljene na analogiji s istosmjernim strojem
- ➤ Te metode koriste tehniku <u>neovisnog upravljanja tokom i momentom</u> kao što je inherentno kod istosmjernih strojeva s nezavisnom uzbudom
- Algoritmi upravljanja koji se pri tome koriste zovu se algoritmi VEKTORSKOG upravljanja, zahtijevaju brzo izvođenje računskih (matematičkih) operacija, pa su u upravljačkom smislu zasnovane na brzim procesorom za obradu signala, tzv. DSP-om (engl. Digital Signal Processor)

- Uzrok lošim dinamičkim karakteristikama sustava skalarnog upravljanja je u promjenama magnetskog toka u zračnom rasporu stroja.
- Te promjene su ne samo po iznosu već i po faznom pomaku (u odnosu na neku referentnu os).
- Ako se matematički dinamički model istosmjernog stroja usporedi s dinamičkim modelom asinkronog stroja u [1] (bit će također izveden i u ovom poglavlju) da se primijetiti da je ovaj zadnji znatno složeniji.
- Poznato je da su magnetski tok i struja armature u prostoru nepomični i mogu se direktno i neovisno upravljati, za razliku od izmjeničnog stroja gdje te veličine utječu jedna na drugu (neraspregnute su), i u odnosu na statorsku i rotorsku os mijenjaju svoj položaj.
- Općenito uzevši, izmjenični stroj je izrazito nelinearan i više-varijabilan proces

- Za razliku od skalarnog upravljanja, vektorsko upravljanje nudi puno kvalitetnija rješenja upravljanja u sustavima koji su visokih zahtjeva i ne toleriraju nikakve oscilacije u magnetskom toku stroja
- Zbog čega su sustavi vektorskog upravljanja superirorniji u odnosu na sustave skalarnog upravljanja? Vrijedi ponoviti još jednom, <u>magnetski tok</u> i <u>moment kod skalarnog upravljanja nisu raspregnuti</u>, tj. i jedna i druga veličina <u>ovise o frekvenciji i naponu (struji)</u> pa se s njima ne može odvojeno upravljati (nisu raspregnuti, engl. *decoupled)*
- Vektorsko upravljanje upravo osigurava odvojeno (raspregnuto) upravljanje magnetskim tokom i momentom
- Treba proučiti (ponoviti) znanja vezana za upravljanje istosmjernim strojem, jer postoji velika sličnost u načinu upravljanja s magnetskim tokom i momentom (strujom armature) istosmjernog stroja <u>s vektorskim</u> <u>upravljanjem asinkronog stroja</u>

 Istosmjerni stroj ima stacionarno (prostorno mirujuće) magnetsko polje realizirano permanentnim (stalnim) magnetima ili uzbudnim namotom i rotirajući armaturni namot napajan preko sustava kolektor-četkica

SI.2. Nadomjesna shema istosmjernog stroja

• Magnetski tok Φ_u proizveden uzbudnom strujom i_u je okomit na tok Φ_a proizveden armaturnom strujom i_a . Razvijeni elektromagnetski moment se može izraziti kao

$$m_e = k \cdot \Phi_u \cdot \Phi_a = k \cdot i_u \cdot i_a \tag{1}$$

- VAŽAN ZAKLJUČAK: Budući da su magnetski tokovi stvoreni protjecanjem (strujom) armature i uzbude okomiti, oni su RASPREGNUTI!
- To znači da uzbudna struja i_u utječe samo na uzbudni tok Φ_u a armaturna struja samo na tok Φ_a
- Opisani sustav s navedenim karakteristikama može se u potpunosti dobiti i sa izmjeničnim strojem. KAKO??
- Ako se rad izmjeničnog stroja promatra u koordinatnom sustavu d-q koji rotira sinkronom brzinom vrtnje Ωs i ako se u tom sustavu promatraju sinusne varijable asinkronog stroja, onda "zbunjeni promatrač" koji sjedi u tom rotirajućem koordinatnom sustavu sinusne veličine VIDI kao ISTOSMJERNE !!!
- Ako komponente statorske struje i_s označimo s ids i iqs, (uzdužna (d) i poprečna (q) komponenta statorske struje) i promatramo ih kao reprezentante izmjenične komponente sinusne struje magnetiziranja (toka) i izmjenične sinusne komponente struje momenta, dobije se slijedeća ekvivalencija prikazana u Tablici2.

AS IS

Tablica 1.

i_{ds} (Asinkroni stroj, AS, uzdužna d komponenta, komponenta statorske struje magnetiziranja, komponenta toka) i_u (Istosmjerni stroj, IS, struja uzbude, reprezentant uzbudnog toka stroja, komponenta toka)

i_{qs} (Asinkroni stroj, poprečna q komponenta, komponenta statorske struje momenta, komponenta momenta) ia (Istosmjerni stroj, struja armature, reprezentant momenta stroja, komponenta momenta)

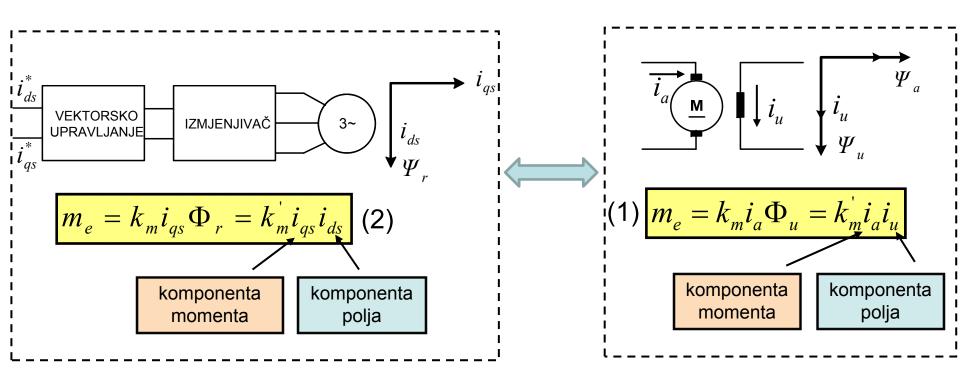
Komponente vezane za magnetsko polje, tok

Komponente vezane za moment stroja

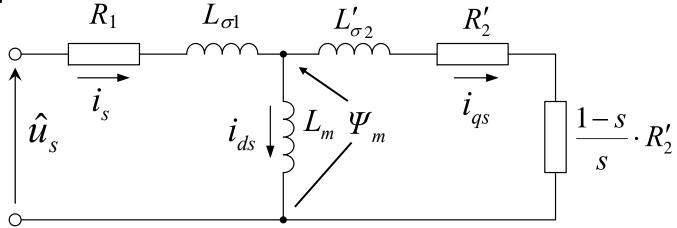
- Može se zaključiti da vrijedi ekvivalencija između d i q komponenata statorskih struja i_{ds} i i_{qs} (engl. direct, quadrature component) vektorski upravljanog asinkronog stroja i struja uzbude i_u i armature i_a istosmjernog stroja
- Izraz (2) za moment asinkronog) stroja vrijedi onda kada komponenta i_{qs}*
 (i_{ds}*) upravlja samo s i_{qs} (i_{ds}) i ne utječe na tok Ψ_r, što znači da su i_{qs} i i_{ds}
 okomiti vektori u svim radnim točkama (u cijelom radnom području)
- Samo uz takve uvjete će sustav vektorskog upravljanja osigurati ispravnu orijentaciju vektora u prostoru, bez pogreške između željene i stvarne vrijednosti struje

 VAŽAN ZAKLJUČAK: Budući da su magnetski tokovi stvoreni protjecanjem (strujom) armature i uzbude okomiti, oni su RASPREGNUTI!

SI.2. Analogija vektorski upravljanog asinkronog stroja u d-q rotirajućem sustavu s istosmjernim strojem

 Budući da je u Tablici 1. utvrđena ekvivalencija između d i q komponenata statorske struje i_{ds} i i_{qs} vektorski upravljanog asinkronog stroja i struja uzbude i_u i armature i_a istosmjernog stroja, može se po analogiji izvesti i ekvivalentna nadomjesna shema asinkronog stroja u rotirajućem d-q sustavu

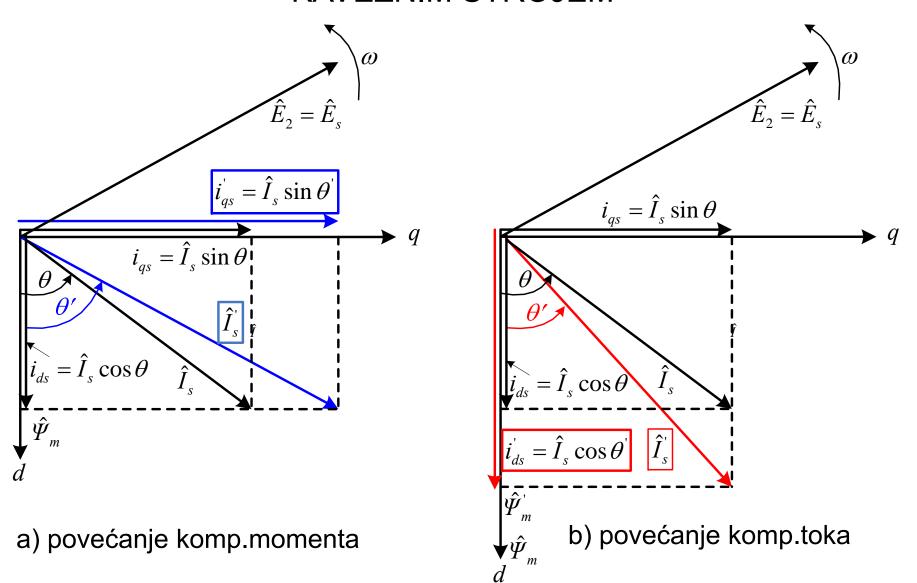

SI.3. Nadomjesna shema vektorski upravljanog asinkronog stroja u d-g (rotirajućem) koordinatnom sustavu)

- Ako se na sl.3. zanemari rasipni induktivitet rotora $L_{\sigma 2}$, onda je glavni magnetski tok jednak je rotorskom toku (nema rasipnog toka rotora), tj. $\Psi_m = \Psi_r$ (radi se o maksimalnim vrijednostima, NE o efektivnim vrijednostima)
- Vektor statorske struje i_s je zbroj vektora i_{ds} i i_{qs}. Amplituda (iznos) statorske struje je

$$\hat{I}_{s} = \sqrt{i_{ds}^{2} + i_{qs}^{2}} \tag{3}$$

- Uz zanemarenje rasipnog induktiviteta rotora $L_{\sigma 2}$, vrijedi da je $\Psi_m = \Psi_r (= \Psi_2)$. Rotorski tok je postavljen u smjeru d-osi (inducirana elektromotorna sila E_2 u skladu s tim bi bila postavljena u q-os, $E_2 = d\Psi_2/dt$)
- Važno! Struja i_{qs} je prema sl.3 ekvivalent momenta (radne snage) dok je struja i_{ds} ekvivalent reaktivne (jalove) snage koja je utrošena za stvaranje magnetskog toka

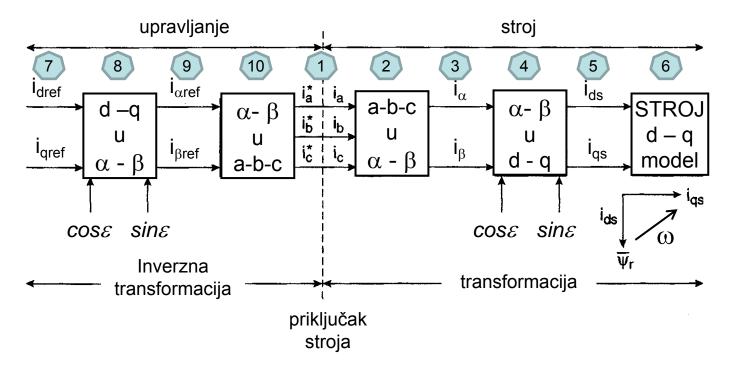

SI.4 Fazorski dijagram AS u stacionarnom stanju u d-q (rotirajućem) sustavu

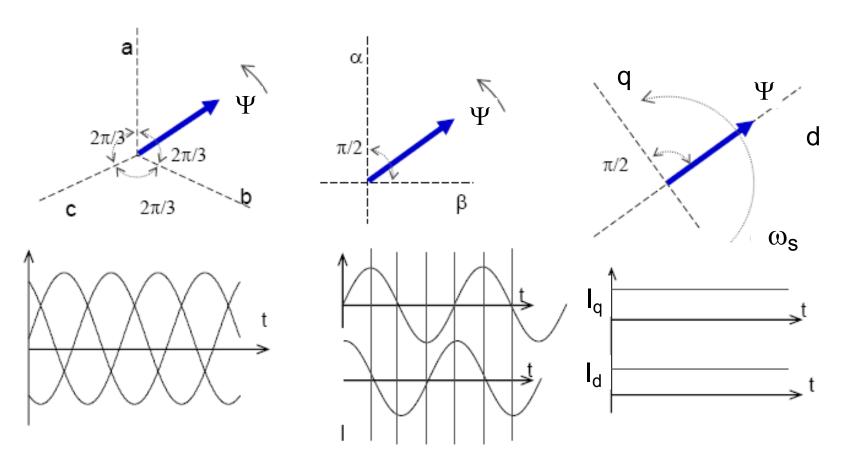
- Na sl.4. je prikazan fazorski (vektorski) dijagram AS-a. Jednostavnosti radi, rotorska rasipna reaktancija je zanemarena
- Fazor (vektor) ulančenog toka Ψ_{r} (= Ψ_{2} = Ψ_{m})
- Statorska struja Is kasni za naponom E2 (induktivni krug!) s kutem 90°-θ.
- Poprečna komponenta statorske struje i_{qs} je u istoj (q) osi kao i inducirani napon E₂.
- Komponenta statorske struje momenta, struja i_{qs} je aktivna komponenta statorske struje, jer doprinosi prijenosu djelatne (aktivne) snage preko zračnog raspora stroja ($P=E_2i_{qs}$)
- Komponenta statorske struje toka, struja i_{ds} je reaktivna komponenta statorske struje, jer je odgovorna za stvaranje magnetskog toka u zračnom rasporu Ψ_m doprinosi prijenosu reaktivne (jalove) snage preko zračnog raspora ($Q = E_2 i_{ds}$)
- U izrazu (2) je definiran elektromagnetski moment stroja, pri ćemu su d i q komponente statorske struje prikazane na fazorskom dijagramu na sl.4.

- SI.4.a i b daju objašnjenje kako se s d i q komponentama struje statora i_{ds} i i_{qs} može realizirati sustav vektorskog upravljanja izmjeničnim strojem
- Fazorski dijagram na slici 4.a) pokazuje da se povećanjem q komponente statorske struje momenta i_{qs}, povećava iznos statorske struje I_s, ali se d komponenta toka i_{ds} ne mijenja! ZAKLJUČAK: promjena struje i_{gs} ne utječe na d komponentu toka i_{ds} AS-a.
- SI. 4.b) pokazuje da se povećanjem d komponente statorske struje toka
 i_{ds}, povećava iznos statorske struje I_s, ali se q komponenta momenta i_{qs} ne
 mijenja! ZAKLJUČAK: promjena struje i_{ds} ne utječe na q komponentu
 momenta i_{gs} AS-a.
- U normalnom radu, primjerice kod IS-a, struja i_{ds} (struja uzbude, magnetski tok) se drži konstantnim, a moment se mijenja promjenom struje i_{gs} (armaturne struje)

- Postavlja se pitanje: Na koji način se može upravljati sa strujama i_{qs} i i_{ds}?
 komponentama struje i_s neovisno i sa željenom orijentacijom tih struja?
- Osnovni koncept primjene vektorskog upravljanja je prikazan na sl.5

Sl.5. Osnovni koncept vektorskog upravljanja AS-a u d-q koordinatnom sustavu (pretvarač je izostavljen, ne razmatra se)

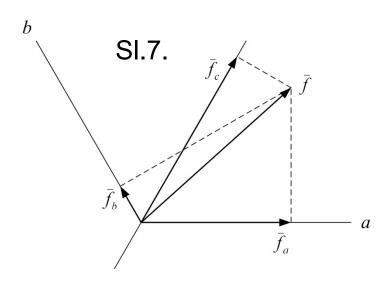
3f koordinatni (mirujući)sustav

2f ortogonalni (mirujući) d-g ortogonalni rotirajući sustav sustav

Sl.6. Sinusne veličine prikazane u različitim koordinatnim sustavima

Objašnjenje dijelova upravljačke sheme vektorskog upravljanja sa sl.5.

- 1 a) Pretpostavlja sa da je izmjenjivač idealan, što znači da na osnovi sinusnih referentnih vrijednosti statorskih struja a, b i c na izlazu upravljačkog bloka, modulacijom sklopki osigura stvarne sinusne struje u stroju.
- 2 a) Na strani stroja se te struje mjere i iz trofaznog mirujućeg a-b-c sustava statora transformiraju u struje dvofaznog (dvoosnog) mirujućeg sustava α - β (ds-qs) koordinatnog sustava
 - b) Pri tome se primjenjuje tzv. Clarkeova transformacija
 - c) Za opis ove transformacije, promotrimo rezultirajući vektor 3f varijabli
- Skupu trofaznih varijabli f_a, f_b i f_c, koje mogu predstavljati trenutačne vrijednosti struja, napona i ulančanih tokova, može se pridružiti rezultirajući vektor f
- Jedini uvjet je da projekcija vektora na pojedinu os trofaznog a-b-c sustava daje trenutačnu vrijednost fazne veličine u toj osi (sl.7.)

- Vektori f_a , f_b i f_c , predstavljaju orijentirane fazne veličine koje djeluju u osi pojedine faze, a modul im je jednak trenutnoj vrijednosti promatrane fazne veličine.
- Rezultirajući vektor f definiran je izrazom

$$\bar{f} = \frac{2}{3} \left(\bar{f}_a + \bar{f}_b + \bar{f}_c \right) \tag{4}$$

 Ako trofaznom a-b-c sustavu pridružimo kompleksnu ravninu tako da se njezina realna os poklapa s osi faze a, tada će biti

$$\bar{f}_a = f_a$$

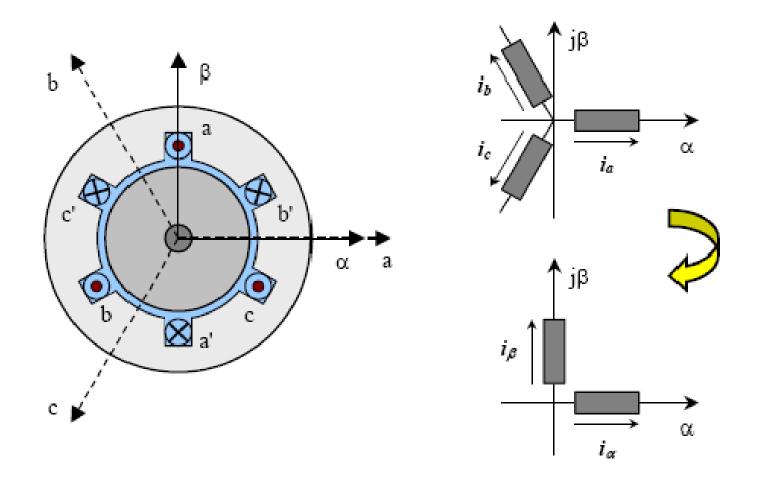
$$\overline{f_b} = \overline{a}f_b$$

$$|\bar{f}_a = f_a| |\bar{f}_b = \bar{a}f_b| |\bar{f}_c = \bar{a}^2 f_c|$$
 (5)

gdje je:

$$\overline{a} = e^{j\frac{2\pi}{3}} = -\frac{1}{2} + j\frac{\sqrt{3}}{2}$$

$$\left| \overline{a}^2 = e^{j\frac{4\pi}{3}} = -\frac{1}{2} - j\frac{\sqrt{3}}{2} \right|$$
 (6)

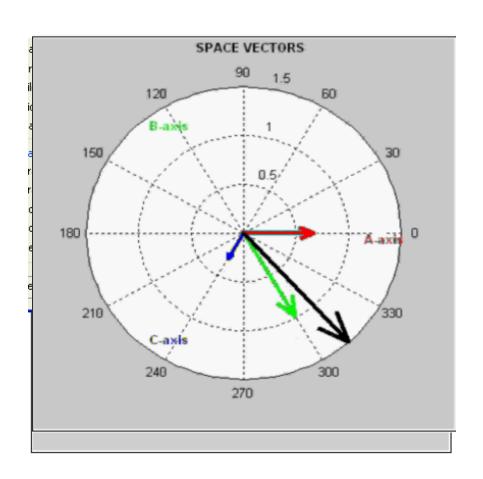

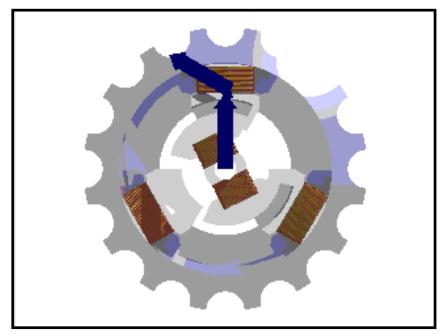
SI.8. Trofazni namot u troosnom sustavu s ekvivalentnim mirujućim αβ koordinatnim sustavom

- Kompleksni operatori \overline{a} i \overline{a}^2 imaju značenje jediničnih vektora u smjeru osi b odnosno c
- Veličine f_a, f_b i f_c su realni brojevi i množenjem tih veličina odgovarajućim jediničnim vektorom iz (5) dobije se smisao njihove orijentacije u os dotične faze (funkcija jediničnih vektora je zakret za određeni kut).
- Uvrštavanjem (5) u (4) dobije se rezultirajući vektor kao funkcija trenutačnih vrijednosti faznih veličina

$$\bar{f} = \frac{2}{3} \left(f_a + \bar{a} f_b + \bar{a}^2 f_c \right) \tag{7}$$

Primjer: Neka su fa, fb i fc predstavljaju simetrične ulančene tokove

Simetrično okretno polje kao primjer rezultirajućeg vektora (ANIMACIJA)

• Transformacija vektora iz trofaznog a-b-c sustava u dvofazni α - β sustav

Clarkeova transformacija

• Razmatra se uz pretpostavku da su ti sustavi međusobno nepomični. Ako se rezultirajući vektor f izrazi pomoću dvofaznih $\alpha\beta$ i trofaznih abc varijabli, sl.6., izraz (7), može se napisati

$$\bar{f} = f_{\alpha} + jf_{\beta} = \frac{2}{3} \left(f_a + \bar{a}f_b + \bar{a}^2 f_c \right) \tag{8}$$

 Izjednačavanjem realnih i imaginarnih dijelova na lijevoj i desnoj strani izraza (8) dobiva se veza između dvofaznih i trofaznih varijabli

$$f_{\alpha} = \frac{2}{3} \left[f_a - \frac{1}{2} (f_b + f_c) \right]$$
 (9a) $f_{\beta} = \frac{1}{\sqrt{3}} (f_b - f_c)$ (9b)

Uz pretpostavku da se radi o strujama kao varijablama (isto se može primijeniti na napone, tokove,..,) vrijede relacije

$$i_{sa} = i_{s1}$$

$$i_{s\beta} = \frac{i_{s2} - i_{s3}}{\sqrt{3}}$$

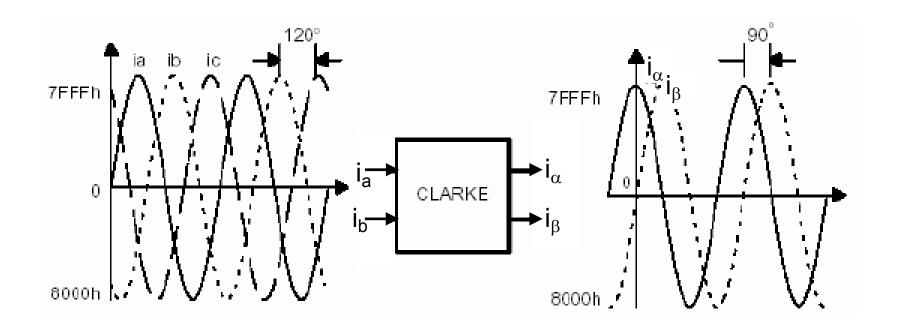
$$\begin{bmatrix} i_{s\alpha} \\ i_{s\beta} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \frac{1}{\sqrt{3}} & -\frac{1}{\sqrt{3}} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_{s1} \\ i_{s2} \\ i_{s3} \end{bmatrix}$$
 (11)

$$\begin{bmatrix} 1 & 0 & 0 \\ 0 & \frac{1}{\sqrt{3}} & -\frac{1}{\sqrt{3}} \end{bmatrix}_{\neq} = \begin{bmatrix} 3 \to 2 \end{bmatrix}$$

Transformacijska matrica, T₃₂

(12)

Clarkeova transformacija

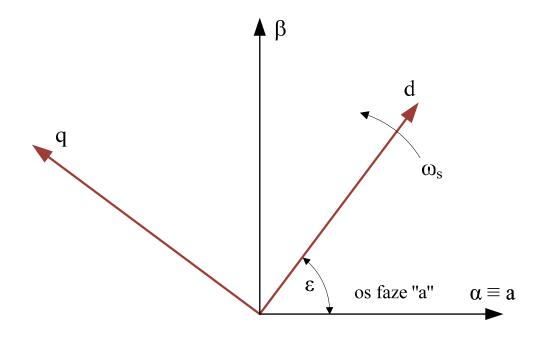

SI.9. Clarkeova transformacija – struktura implementacije na DSP-u

- 3 a) Na osnovi transformacije prikazane pod 2, konačan izraz (9), mogu se dobiti struje u mirujućem $\alpha\beta$ koordinatnom sustavu za struje i_{α} , i_{β}
- 4 a) Na ovom se mjestu obavlja transformacija varijabli iz mirujućeg α-β
 u rotirajući d-q koordinatni sustav koji rotira sinkronom brzinom
 vrtnje
- Transformacija vektora iz mirujućeg α - β u d-q rotirajući koordinatni sustav

Parkova transformacija

- Općenito gledano, radi se o transformaciji vektora između dvofaznih koordinatnih sustava s različitim brzinama rotacije (Parkova transformacija)
- U našem slučaju se iz općenitog oblika može doći tako da se mirujući α - β sustav promatra kao da se giba brzinom=0, tj. miruje, sl.10.

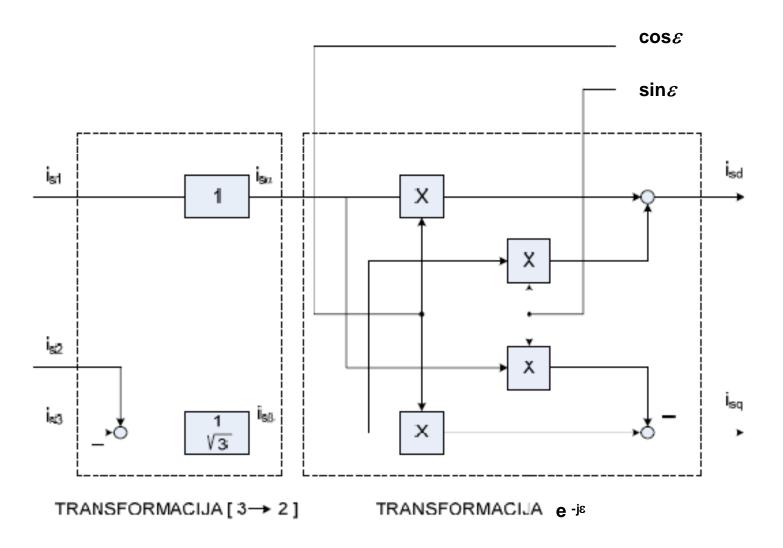

Sl.10. Transformacija između mirujućeg α - β i rotirajućeg d-q dvoosnog sustava

$$\begin{bmatrix} f_d \\ f_q \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \cos \varepsilon & \sin \varepsilon \\ -\sin \varepsilon & \cos \varepsilon \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} f_\alpha \\ f_\beta \end{bmatrix}$$
(13)

Ovisnost faznih varijabli u mirujućem α - β i rotirajućem d-q sustavu

- (5) a) Na osnovi transformacije prikazane pod (4), konačan izraz (13), mogu se dobiti struje u rotirajućem d-q koordinatnom sustavu za struje i_d , i_q
- a) U konačnici se dobije model stroja u rotirajućem d-q koordinatnom sustavu, pogodan za sintezu sustava upravljanja (nadređene petlje), vidi sl.5.
 - b) Ako se pak radi o realnom stroju, d-g komponente struje statora treba dobiti (izmjeriti, izračunati) za potrebe nadređenog kruga upravljanja
 - c) To se postiže prema sl.11.

SI.11. Određivanje komponenti i_{sd} i i_{sq} komponenata vektora statorske struje na osnovi statorskih struja mirujućeg a-b-c koordinatnog sustava

- 7 a) Ulazne veličine u regulator su referentne d-g komponente (i_{dref}, i_{gref}) struje statora označene na sl.5
- 8 a) Na ovom mjestu se inverznom Parkovom transformacijom varijable transformiraju u mirujući α - β mirujući sustav, vidi sl.5.

• Transformacija vektora iz rotirajućeg d-q u mirujući α - β koordinatni sustav

Inverzna Parkova transformacija

Potrebno je napraviti inverziju izraza (13), pa se jednostavno dobije

$$\begin{bmatrix} f_{\alpha} \\ f_{\beta} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} \cos \varepsilon & -\sin \varepsilon \\ \sin \varepsilon & \cos \varepsilon \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} f_{d} \\ f_{q} \end{bmatrix} \tag{14}$$

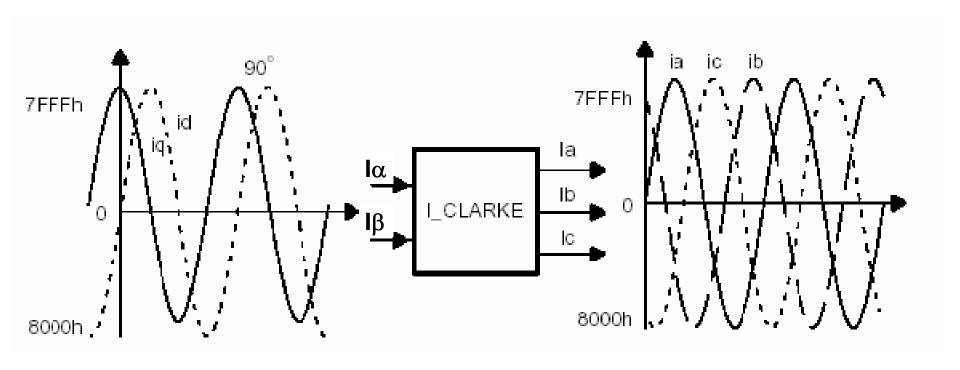
- 9 a) Nakon inverzne Parkove transformacije dobiju se α-β komponente referentne vrijednosti struje statora u mirujućem koordinatnom sustavu
- a) U zadnjoj fazi se obavlja transformacija u trofazni koordinatni sustav prema inverznoj Clarkeovoj transformaciji, vidi sl.5.
- Transformacija vektora iz mirujućeg α-β u mirujući a-b-c koordinatni sustav

Inverzna Clarkeova transformacija

$$\begin{bmatrix} i_{s1} \\ i_{s2} \\ i_{s3} \end{bmatrix} = \begin{bmatrix} 1 & 0 \\ -\frac{1}{2} & \frac{\sqrt{3}}{2} \\ -\frac{1}{2} & -\frac{\sqrt{3}}{2} \end{bmatrix} \cdot \begin{bmatrix} i_{s\alpha} \\ i_{s\beta} \end{bmatrix}$$
 (15)
$$\begin{bmatrix} 1 & 0 \\ -\frac{1}{2} & \frac{\sqrt{3}}{2} \\ -\frac{1}{2} & -\frac{\sqrt{3}}{2} \end{bmatrix} = [2 \to 3]$$
 (16)

Transformacija struja u 3f sustav

Transformacijska matrica T₂₃

SI.12. Inverzna Clarkeova transformacija – struktura implementacije na DSP-u

KRAJ